YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (neljäs jaosto)

20 päivänä maaliskuuta 2002 *

Asiassa T-31/99,

ABB Asea Brown Boveri Ltd, kotipaikka Zürich (Sveitsi), edustajinaan asianajajat A. Weitbrecht ja S. Völcker, prosessiosoite Luxemburgissa,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään P. Oliver ja É. Gippini Fournier, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana,

jossa kantaja vaatii EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (asia N:o IV/35.691/E-4: esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21 päivänä lokakuuta 1998 tehdyn komission päätöksen 1999/60/EY (EYVL L 24, s. 1) 3 artiklan kumoamista tai toissijaisesti kyseisessä päätöksessä sille määrätyn sakon määrän pienentämistä,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja P. Mengozzi sekä tuomarit V. Tiili ja R. M. Moura Ramos,

kirjaaja: hallintovirkamies G. Herzig,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 26.10.2000 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion [1]

Asian tosiseikat

1 Kantaja on kansainvälinen konserni, joka harjoittaa sähköntuotantoa, -siirtoa ja -jakelua sekä toimii teollisuus- ja rakennusjärjestelmien ja kuljetuksen alalla. ABB Asea Brown Boveri Ltd -konsernissa (jäljempänä ABB-konserni) kaukolämmitystoiminta on keskitetty tanskalaiselle yritykselle ABB IC Møller A/S (jäljem-

1 — Tuomion perusteluista esitetään ainoastaan ne kohdat ja perustelut, joiden julkaisemista ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin pitää tarpeellisina. Muut asiaa koskevat tosiseikat ja oikeudelliset seikat on esitetty asiassa T-23/99, LR AF 1998 vastaan komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. s. II-1705.

pänä ABB IC Møller), jonka kotipaikka on Fredericiassa (Tanska), sekä muille tuotanto- ja/tai jakeluyrityksille, jotka sijaitsevat Saksassa, Suomessa, Puolassa ja Ruotsissa.

2
7 — —

8 Komissio teki 21.10.1998 EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (asia N:o IV/35.691/E-4: esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) päätöksen 1999/60/EY (EYVL 1999, L 24, s. 1), jota on oikaistu ennen julkaisemista 6.11.1998 tehdyllä päätöksellä [C(1998) 3415 lopullinen] (jäljempänä päätös tai kanteen kohteena oleva päätös), jossa se totesi eri yritysten ja muun muassa kantajan osallistuneen EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa (josta on tullut EY 81 artiklan 1 kohta) tarkoitettuihin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin (jäljempänä kartelli).

9 Päätöksen mukaan neljä tanskalaista kaukolämmitysputkien valmistajaa oli vuoden 1990 lopulla tehnyt sopimuksen kotimaan markkinoillaan noudatettavasta yleisestä yhteistyöperiaatteesta. Sopimus yhdisti ABB IC Møllerin, Dansk Rørindustri A/S:n, joka tunnetaan myös nimellä Starpipe (jäljempänä Dansk Rørindustri), Løgstør Rør A/S:n (jäljempänä Løgstør) ja Tarco Energi A/S:n (jäljempänä Tarco) (näistä neljästä yrityksestä yhdessä käytetään jäljempänä ilmaisua tanskalaiset valmistajat). Ensimmäisiä toimenpiteitä oli koordinoida sekä Tanskassa sovellettavien hintojen että vientihintojen korotusta. Tanskan markkinoiden jakamista varten sovittiin kiintiöistä, joita sovelsi ja valvoi myyntijohtajien "yhteysryhmä". Kunkin hankkeen osalta yritys, jolle yhteysryhmä osoitti hankkeen, ilmoitti muille osallistujille hinnan, jota se aikoi tarjota, ja muut toimittajat tekivät korkeamman tarjouksen suojellakseen kartellin nimeämää toimittajaa.

10 Päätöksen mukaan kaksi saksalaista valmistajaa eli Henss/Isoplus-konserni (jäljempänä Henss/Isoplus) ja Pan-Isovit GmbH olivat syksystä 1991 alkaen osallistuneet tanskalaisten valmistajien säännöllisesti pitämiin kokouksiin. Näiden kokousten yhteydessä oli keskusteltu Saksan markkinoiden jakamisesta. Valmistajat olivat päätöksen mukaan tehneet elokuussa 1993 sopimuksia, joissa vahvistettiin kunkin kartelliin osallistuneen yrityksen myyntikiintiöt.

11 Päätöksessä todetaan myös, että kaikki valmistajat olivat tehneet vuonna 1994 sopimuksen kiintiöiden määrittämiseksi yhteisön markkinoille kokonaisuudessaan. Tämä Euroopan laajuinen kartelli oli rakenteeltaan kaksitasoinen. "Johtajien klubiin" kuuluivat kartelliin osallistuvien yritysten hallitusten johtajat tai toimitusjohtajat, ja se asetti kullekin yritykselle tietyt kiintiöt sekä markkinoilla yleensä että erilliset kiintiöt eri kansallisille markkinoille, joihin kuuluivat Saksa, Itävalta, Tanska, Suomi, Italia, Alankomaat ja Ruotsi. Joillekin kansallisille markkinoille perustettiin paikallisista myyntijohtajista koostuvat "yhteysryhmät", joille annettiin tehtäväksi hallinnoida sopimusjärjestelyjä jakamalla yksittäiset hankkeet ja koordinoida yhteistyöhön perustuvaa tarjousmenettelyä.

12 Saksan markkinoiden osalta päätöksessä todetaan, että kuuden päävalmistajan (kantaja, Dansk Rørindustri, Henss/Isoplus-konserni, Løgstør, Pan-Isovit ja Tarco) ja Brugg Rohrsysteme GmbH:n (jäljempänä Brugg) 18.8.1994 pitämän kokouksen jälkeen Saksan yhteysryhmä piti ensimmäisen kokouksensa 7.10.1994. Kyseinen ryhmä kokoontui pitkään vuoden 1995 kesäkuun lopussa suoritettujen komission tarkastusten jälkeen, vaikka kyseisestä ajankohdasta alkaen kokoukset pidettiinkin Euroopan unionin ulkopuolella Zürichissä. Zürichissä pidettiin kokouksia 25.3.1996 saakka.

13 Kartellin yhtenä erityispiirteenä päätöksessä pidetään muun muassa sellaisten yhdenmukaistettujen toimenpiteiden hyväksymistä ja toteuttamista, joilla pyrittiin poistamaan markkinoilta ainoa kartellin ulkopuolinen merkittävä yritys eli Powerpipe. Komissio täsmentää, että eräät kartelliin osallistuneet palkkasivat

itselleen Powerpipen avainhenkilöstöä ja antoivat Powerpipen ymmärtää, että sen oli syytä vetäytyä Saksan markkinoilta. Sen jälkeen kun Powerpipe oli maaliskuussa 1995 saanut itselleen tärkeän saksalaisen hankkeen, Düsseldorfissa pidettiin kokous, johon olivat osallistuneet edellä mainitut kuusi valmistajaa sekä Brugg. Komission mukaan kyseisessä kokouksessa päätettiin yhteisen boikotin kohdistamisesta Powerpipen asiakkaisiin ja toimittajiin. Boikotti toteutettiin tämän jälkeen.

14 Komissio esittää päätöksessään perusteluja sille, minkä vuoksi vuoden 1990 lopulla tanskalaisten valmistajien välillä tehtyjen nimenomaisten markkinoiden jakamista koskevien järjestelyjen lisäksi lokakuussa 1991 alkaneiden järjestelyjen voidaan katsoa kokonaisuudessaan muodostaneen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun kielletyn "sopimuksen". Komissio korostaa lisäksi, että "Tanskan" ja "Euroopan" kartellit olivat itse asiassa yksi kartelli, jonka toiminta oli kyllä alkanut Tanskassa mutta jonka pitkän aikavälin päämääränä oli alusta alkaen ollut kontrollin ulottaminen koskemaan markkinoiden kaikkia toimijoita. Komissio katsoo, että valmistajien välisellä jatkuvalla sopimuksella oli merkittävä vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

15 Näiden perustelujen jälkeen päätöksessä määrätään seuraavaa:

"1 artikla

ABB Asea Brown Boveri Ltd, Brugg Rohrsysteme GmbH, Dansk Rørindustri A/S, Henss/Isoplus Group, Ke-Kelit Kunststoffwerk GmbH, Oy KWH Tech Ab, Løgstør Rør A/S, Pan-Isovit GmbH, Sigma Tecnologie di rivestimento Srl ja Tarco Energi A/S ovat rikkoneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa perusteluosassa kuvatulla tavalla ja siinä kuvatussa laajuudessa osallistumalla esieristettyjen kaukolämmitysputkien alalla sopimusten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen kokonaisuuteen, joka sai alkunsa noin marras-joulukuussa 1990 neljän tanskalaisvalmistajan välisenä, laajeni sitten muille kansallisille markkinoille ja koskemaan Pan-Isovitia ja Henss/Isoplusia sekä muodosti vuoden 1994 lopulla laajan, koko yhteismarkkinat kattavan kartellin.

Rikkominen kesti seuraavasti:

— —

— ABB, Dansk Rør, Løgstør, Pan-Isovit ja Tarco noin marras-joulukuusta 1990 ainakin maalis- tai huhtikuuhun 1996,

— —

Rikkomisen pääpiirteet olivat seuraavat:

— kansallisten markkinoiden ja lopulta koko Euroopan markkinoiden jakaminen osallistujien kesken kiintiöiden pohjalta,

— kansallisten markkinoiden osoittaminen tietyille valmistajille ja sen järjestäminen, että muut valmistajat vetäytyvät markkinoilta,

— tuotteen ja yksittäisten hankkeiden hintojen sopiminen,

— yksittäisten hankkeiden osoittaminen määrätyille valmistajille ja tarjousmenettelyn ohjaileminen näiden hankkeiden osalta tarkoituksena varmistaa, että kartellin määräämä valmistaja sai kyseisen urakan,

— yhdenmukaistettujen toimintatapojen sopiminen ja toteuttaminen kartellin suojaamiseksi ainoan sen ulkopuolisen merkittävän toimijan Powerpipe AB:n kilpailulta ja kilpailijan kaupallisen toiminnan estämiseksi, sen liiketoiminnan vahingoittamiseksi tai sen poistamiseksi kokonaan markkinoilta.

— —

3 artikla

Edellä 1 artiklassa mainituille yrityksille määrätään siinä todettujen rikkomisten vuoksi seuraavat sakot:

— —

a) ABB Asea Brown Boveri Ltd, sakkoa 70 000 000 ecua;

— — .”

Aineelliset kysymykset

23 Kantaja esittää viisi kanneperustetta. Ensimmäinen kanneperuste koskee tosiseikastovirheitä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 perustelukappaletta sovellettaessa. Toinen kanneperuste koskee puolustautumisoikeuksien loukkaamista. Kolmas kanneperuste koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista. Neljäs kanneperuste koskee yleisten oikeusperiaatteiden loukkaamista ja sakon määrän arvioimiseen liittyviä arviointivirheitä. Viides kanneperuste koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä sakon määrän arvioimisen yhteydessä.

Ensimmäinen kanneperuste, joka koskee tosiseikastovirhettä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa sovellettaessa

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

24 Kantaja väittää, ettei komissio ole osoittanut todeksi väitteitään ABB:n ylimmän johdon osallistumisesta kartelliin ja monikansallisen ABB:n voimavarojen käyttämisestä kartellin vaikutusten vahvistamiseen.

25 Kantaja kiistää ensinnäkin komission väitteen, jonka mukaan kartellia koskeva "suunnitelma laadittiin ja hyväksyttiin yhtymän ylimmässä johdossa ja johto myös ohjasi sen toteuttamista". Ensinnäkään kartellijärjestelyjen laatimisesta ei voida asettaa vastuuseen ABB-konsernin ylintä johtoa. Kantajan mukaan kaikkein merkityksellisin kartellijärjestelyihin osallistunut johtaja oli tuolloin ollut kantajan tanskalaisen tytäryhtiön Asea Brown Boveri A/S Odensen (jäljempänä

ABB Odense) hallituksen puheenjohtaja M. V., josta oli tullut konsernin varatoimitusjohtaja vasta tammikuussa 1993, kun taas ensimmäinen kartellisopimus tehtiin jo vuoden 1990 lopussa. Toiseksi ei ole näyttöä siitä, että konsernin johtokunnan jäsenistä M. V:n lisäksi joku muu olisi osallistunut kartellijärjestelyihin. M. V. ei myöskään ollut itse voinut hyväksyä erästä toimenpidettä, joka hänen väitetään "laatineen". Kolmanneksi, vaikka M. V:lle oli ilmoitettu tietyistä kartellijärjestelyistä sen jälkeen kun hänestä oli tullut varatoimitusjohtaja, hän ei ollut osallistunut kartelliin sillä tavoin, että hänen olisi voitu katsoa "ohjaavan" sen toteuttamista. Lisäksi "ylimpään johtoon" ilmaisun tavanomaisessa merkityksessä sisältyy ajatus sellaisten johtajien osallistumisesta, jotka vastaavat useammasta kuin yhdestä toimintasektorista. Näin ei kuitenkaan ollut M. V:n osalta ennen kuin hänet nimitettiin konsernin varatoimitusjohtajaksi, eikä myöskään ABB IC Møllerin peräkkäisten toimitusjohtajien osalta.

26 Komissio ei kantajan mukaan ole myöskään esittänyt lainkaan näyttöä siitä, että konsernin ylin johto olisi hyväksynyt toimenpiteitä, joiden avulla olisi ollut tarkoitus kiistää kartellin olemassaolo ja salata sitä sekä jatkaa sen toimintaa komission tutkimuksen käynnistymisen jälkeen. Tässä yhteydessä on otettava huomioon ylimmän johdon kaukolämmitysyksikössä toteuttamat toimenpiteet, joiden seurauksena oli käynyt ilmi, että kaukolämmitystoiminnan johto oli johtanut harhaan konsernin ylintä johtoa.

27 Asiakirja-aineistossa ei ole myöskään lainkaan näyttöä siitä, että kantaja olisi monikansallisena konsernina käyttänyt voimavarojaan ja kaukolämmitysalan ulkopuolista toimintaansa vahvistaakseen kartellin vaikutuksia tai varmistaakseen, että muut kartellin osallistujat noudattivat sen tahtoa. Ainoa taloudellinen vallankäyttö, jota kaukolämmitysyksikkö oli kantajan mukaan harjoittanut kartellin toteuttamiseksi, oli perustunut kantajan markkina-asemaan eikä konsernin johdon tarjoamaan tai konsernin varoihin perustuvaan tukeen.

28 Kantaja kiistää tältä osin komission ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittämän näytön siitä, että kantaja olisi käyttänyt tai uhannut käyttää taloudellista valtaansa. Powerpipen avaintyöntekijän palkkaamista koskeva hanke oli ollut osa kantajan ja Løgstørin välistä sopimusta, jonka seurauksena tällainen

henkilö oli lopulta palkattu "konsultiksi" kantajan suhdetoimistoon Brysseliin hoitamaan muita kuin kaukolämmitykseen liittyviä tehtäviä. Kyseinen henkilö oli palkattu kaukolämmitysalan ulkopuolelle siitä syystä, että Powerpipe oli vedonnut hänen työsopimuksessaan olleeseen kilpailevan yrityksen palvelukseen siirtymistä koskevaan kieltoon. Siltä osin kuin on kyse kanteen nostoa koskevista uhkauksista ja väitetyistä "kostotoimenpiteistä", on huomattava, että ABB:n oikeudellinen neuvonantaja, joka oli allekirjoittanut Powerpipelle väitetiedoksiannon liitteenä 17 olevan kirjeen, oli ollut kyseisenä ajankohtana vakuuttunut siitä, etteivät nämä Powerpipen esittämät syytökset olleet perusteltuja ja että hän toimi yrityksen legitiimien etujen mukaisesti, mikä johtui siitä, että kaukolämmitysyksikkö oli johtanut häntäkin harhaan.

29 Kuten päätöksen 169. perustelukappaleesta käy ilmi, komissio on päätöksessään juuri kaikkien näiden kantajan kiistämien väitteiden perusteella nostanut sakon määrää varmistaakseen, että se olisi riittävän varoittava ottaen huomioon konsernin ylimmän johdon väitetyn osallistumisen rikkomiseen. Toisin kuin vastaaja väittää, päätöksen 169. perustelukappaleessa ei näin ollen ilmaista tarkoitusta osoittaa kantajan vastuu konsernina. Kysymyksiä, jotka koskevat konsernin vastuuta, etenkin sen määrittämistä, mille taholle päätös olisi osoitettava, sekä kaukolämmitysyksikön liikevaihdon merkityksellisyyttä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan valossa, käsitellään eri kohdassa päätöstä.

30 Vastaaja huomauttaa ABB:n ylimpien johtajien osallistumiseen liittyen, että asiakirja-aineisto sisältää useita todisteita sellaisten johtajien suorasta osallistumisesta kartellin toimintaan, joiden on katsottava kuuluvan konsernin ylempään johtoportaaseen. Näin ei ole pelkästään M. V:n vaan myös kahden sellaisen henkilön osalta, jotka olivat toimineet peräkkäin toimitusjohtajina kaukolämmitysalan toimintaa ohjaavassa yhtiössä ABB IC Møller, johon kuuluu yli 30 ABB:hen kuuluvaa yritystä, erityisesti ABB Isolrohr GmbH eli konsernin suurin saksalainen tytäryhtiö.

31 Toisin kuin kantaja pyrkii osoittamaan, päätöksessä ei väitetä, että kartellin johtamisesta olisi ollut vastuussa konsernin koko johtokunta. Ainoa kysymys, jota päätöksessä pohditaan, on sen selvittäminen, olivatko ylimmät johtajat, joiden voitiin kohtuudella katsoa vastaavan ABB-konsernin johtamisesta, hyväksyneet kartellijärjestelyjen laatimisen ja kartellin toiminnan ohjaamisen sekä osallistuneet kartelliin. Tältä osin päätöksessä on esitetty riittävästi näyttöä. Kantajan yritys minimoida konsernin ylimpien johtajien osallisuus kartellista on vastaajan mukaan turhaa, koska kantaja ei kiistä johtopäätöstä, joka tällaisesta osallistumisesta tehdään, eikä etenkään koko ABB-konsernin asettamista vastuuseen.

32 Siltä osin kuin on kyse siitä, että kantaja on monikansallisena yrityksenä käyttänyt taloudellista valtaansa, päätöksessä ei ole todettu, että kantaja olisi käyttänyt muille toimintasektoreille kuin kaukolämmitysalalle osoitettuja voimavaroja. Päätöksessä todetaan ainoastaan se kiistaton seikka, että kantaja on monikansallisena yrityksenä asettanut taloudellista valtaansa ja voimavarojaan kartellin käyttöön. Vaikka hyväksyttäisiinkin kantajan tulkinta asiasta, päätöksessä annetaan joka tapauksessa useita esimerkkejä siitä, miten kantaja on käyttänyt tai uhannut käyttää taloudellista valtaansa.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

33 On aiheellista huomata, että komissio on esittänyt riittävästi näyttöä perustellakseen väitteitään konsernin ylimmän johdon roolista kartellissa, etenkin siltä osin kuin on kyse ABB IC Møllerin kahden perättäisen toimitusjohtajan toiminnasta sekä M. V:stä, joka oli alun perin vastannut ABB-konsernin toiminnasta Tanskassa ABB Odensen hallituksen puheenjohtajana ja joka marraskuusta 1992 alkaen oli toiminut ABB-konsernin varatoimitusjohtajana.

34 Tältä osin on täsmennettävä, ettei kantaja kiistä komission väitteitä kunkin edellä mainitun johtajan roolista kartellissa vaan väittää, etteivät nämä kaikki kuuluneet ABB-konsernin johtoon.

35 On kuitenkin huomattava, että toisin kuin kantaja väittää, ilmaisu "konsernin johto" ei voi viitata pelkästään sellaisiin johtajiin, jotka vastaavat useammasta kuin yhdestä toiminta-alasta konsernissa. ABB-konsernin rakenteessa, sellaisena kuin kantaja on sitä kuvaillut, kaukolämmitysala ei ole täysin itsenäinen yksikkö, sillä kaikki kyseisen alan yritykset toimivat kaukolämmitysalasta vastaavan sellaisen johtajan alaisuudessa, joka on samanaikaisesti myös ABB IC Møllerin toimitusjohtaja, ja koska ne kaikki kuuluvat myös oman maansa tai alueensa suurimman ABB-tytäryhtiön alaisuuteen. Näin ollen sekä ABB:n toiminnasta tietyssä maassa tai tietyllä alueella vastaavien henkilöiden että henkilön, joka ABB-konsernin tasolla vastaa kaikkien kaukolämmitysyritysten kaupallisesta johtamisesta, voidaan katsoa kuuluvan ABB-konsernin johtoon. ABB-konsernin vuosikertomuksista käy lisäksi ilmi, että sekä tietystä maasta tai alueesta vastaavat johtajat että ne johtajat, jotka vastaavat kaikista tietyllä alalla toimivista yrityksistä, mainitaan luettelossa, joka koskee ABB-konsernin johtoa ("management").

36 On huomattava, että ABB IC Møllerin toimitusjohtajien luokitteleminen ABB-konsernin johtoon kuuluviksi ei ole ristiriidassa sen seikan kanssa, että ABB-konsernin organisaatiossa kaukolämmitysyksikkö kuuluu myös johtokunnan jäsenen eli juuri M. V:n suoraan alaisuuteen. ABB:n kaikkein ylimmäntasoisen elimen jäsenelle asetettu ylimääräinen vastuu ei estä sitä, etteikö johtajia, jotka konsernin tasolla ovat nimenomaisesti vastuussa kaikista kyseisellä alalla toimivista yrityksistä, voitaisi myös pitää konsernin johtoon kuuluvina.

37 Koska ei pelkästään ABB-konsernin varatoimitusjohtaja M. V. vaan myös ABB IC Møllerin peräkkäiset toimitusjohtajat ja M. V. ennen nimitystään ABB-

konsernin johtokuntaan Tanskan ABB:n toiminnasta vastaavana henkilönä ovat hoitaneet tehtäviä ABB-konsernin johdossa, kantaja ei voi vedota siihen, että M. V. on ollut ainoa konsernin johtokunnan jäsen, joka oli vastannut kaukolämmitysalasta, osoittaakseen, että konsernin ylin johto ei ollut laatinut, hyväksynyt ja ohjannut kartellijärjestelyjä.

38 Siltä osin kuin on kyse ABB-konsernin johdossa toteutetuista toimenpiteistä kartellin olemassaolon kiistämiseksi tai salaamiseksi vielä tutkimusten aloittamisenkin jälkeen, on ensinnäkin huomattava, että kantaja ei kiistä sitä seikkaa, että ABB IC Møllerin toimitusjohtaja edusti ABB:tä johtajien kokouksissa, joita oli pidetty maaliskuuhun 1996 saakka. On aiheellista huomata tältä osin, että kantajan oman ilmoituksen mukaan eräässä johtajien kokouksessa oli päätetty komission tutkimusten jälkeen pitää kokoontumispaikat ja -ajankohdat salaisina sekä järjestää kaikki johtajien kokoukset Euroopan unionin ulkopuolella (13.8.1996 päivätty kantajan vastaus 13.3.1996 päivättyyn tietopyyntöön). On aiheellista tarkastella tätä ilmoitusta yhdessä Løgstørin ilmoituksen kanssa, jonka mukaan tarkastusten jälkeen ABB oli harjoittanut voimakasta painostusta, jotta sopimuksessa pysyttäisiin, ja kaikki muut olivat olleet peloissaan (Løgstørin tekemät huomautukset väitetiedoksiantoon). M. V:n osalta käy ilmi, että hänelle tiedotettiin edelleen kartellin toiminnasta sen jälkeen, kun hänet oli nimitetty ABB:n johtokuntaan, mikä käy ilmi ABB:n sisäisistä asiakirjoista, jotka on lähetetty 19.4.1993, 22.4.1993 ja 2.7.1993 (väitetiedoksiannon liitteet 26, 29 ja 48). Siltä osin kuin on kyse Powerpipeen kohdistetuista yhdenmukaistetuista toimenpiteistä, M. V:n Powerpipelle osoittamista, 4.3.1994 ja 2.5.1994 päivätyistä kirjeistä, joissa vastattiin syytöksiin Powerpipeen kohdistetuista kilpailua rajoittavista toimista, käy ilmi, että M. V. kielsi edelleen tällaisten kilpailua rajoittavien toimenpiteiden olemassaolon (väitetiedoksiannon liitteet 2 ja 7). Lisäksi väitetiedoksiannon liitteinä 11, 13 ja 16 olevista fakseista käy ilmi, että M. V. oli joulukuussa 1994 ollut mukana pohtimassa ABB:n kantaa, jonka oli tarkoitus olla vastaus Powerpipen asianajajien väitöksiin ja jossa kiistettiin yrityksen toiminnan kilpailua rajoittava luonne. ABB IC Møllerin toimitusjohtaja ja M. V. osallistuivat näin ollen molemmat ABB-konsernin ylimmän johdon jäseninä yrityksiin kiistää tai salata kartellin olemassaolo.

39 Edellä esitetyn perusteella voidaan katsoa, että komissio on perustellusti todennut päätöksensä 121. ja 169. perustelukappaleessa, että kantajan kartelliin osallistumista koskeva suunnitelma laadittiin ja hyväksyttiin ABB-konsernin ylimmässä johdossa ja johto myös ohjasi sen toteuttamista, samoin kuin toimenpiteitä, joita on toteutettu kartellin olemassaolon kiistämiseksi tai salaamiseksi ja sen toiminnan jatkuvuuden varmistamiseksi tarkastusten jälkeen. Tätä toteamusta ei voida tehdä pätemättömäksi väittämällä, että konsernin johto olisi jo marraskuussa 1995 puuttunut asiaan kaukolämmitysyksikössä, jotta tämä noudattaisi kilpailusääntöjä.

40 Siltä osin kuin kantajan väitetään käyttäneen taloudellista valtaansa ja monikansalliselle yhtiölle ominaisia voimavarojaan, riittää, kun todetaan päätöksessä mainittavan useita tosiseikkoja, joita kantaja ei ole kiistänyt ja jotka osoittavat tämän käyttäneen taloudellista valtaansa etenkin pyrkiessään saamaan osuuksia muista alan yrityksistä (päätöksen 37., 46., 48., 91. ja 106. perustelukappale).

41 Asiakirja-aineistosta käy myös ilmi, että kuten päätöksen 156. perustelukappaleessa todetaan, kantajan muut kuin kaukolämmitysalalla toimineet yksiköt olivat yrittäneet eliminoida Powerpipen ja huolehtia kartellin eduista.

42 Tältä osin on ensinnäkin huomattava, että Powerpipen avainhenkilön palkkauksen osalta ABB:n sisäisestä asiakirjasta, joka on esitetty väitetiedoksiannon liitteenä 27, käy ilmi, että alkuperäisenä suunnitelmana oli ollut palkata kyseinen henkilö ABB:n espanjalaiseen tytäryhtiöön, jolla ei ollut mitään tekemistä kaukolämmityksen kanssa. On kuitenkin todettava, että vaikka kyseisen henkilön palkkaaminen kaukolämmitysalalle oli ollut mahdotonta tämän sopimusvelvoitteiden vuoksi, kantajan henkilökuntaan kuuluvien henkilöiden, jotka kaukolämmitysyksikön sisällä suunnittelivat tätä palkkausta, on täytynyt tietää ABB-konsernin muiden yritysten olevan valmiina tukemaan niiden toimia.

43 Toiseksi on huomattava, että kaukolämmitysyksikön Powerpipeen kohdistamia toimia olivat seuranneet ja tukeneet henkilöt, jotka kuuluivat yrityksiin, jotka ABB-konsernin yritysrakenteen perusteella eivät kuuluneet kaukolämmitysyksikköön. Ensinnäkin väitetiedoksiannon liitteinä 9, 11, 13, 15 ja 16 olevista kirjeistä käy ilmi, että ABB:n kantaa tämän ollessa yhteydessä Powerpipeen eivät olleet esittämässä pelkästään M. V. ja ABB IC Møllerin toimitusjohtaja vaan tähän osallistui myös eräs henkilö saksalaisesta tytäryhtiöstä Asea Brown Boveri AG Mannheimista. Lisäksi väitetiedoksiannon liitteinä 144 ja 146 olevista kirjeistä käy ilmi, että eräs kyseisen saksalaisen tytäryhtiön johdon jäsen oli maaliskuussa 1995 puuttunut asiaan Leipzigin-Lippendorfin hankkeen myöntämisen yhteydessä ja kehottanut hankkeen toimeksiantajaa olemaan myöntämättä hanketta Powerpipelle. Väitetiedoksiannon liitteenä 159 olevan faksin perusteella voidaan päätellä, että Powerpipesta palkattu henkilö oli jatkanut Powerpipen toiminnan seuraamista jopa sen jälkeen, kun hänet oli osoitettu Belgiassa sijaitsevaan ABB:n kuljetusyksikköön, tiedottaakseen toiminnasta ABB IC Møllerin toimitusjohtajalle. Vaikka on totta, että tämä henkilö oli toiminut kaukolämmitysalalla ja vaikka Asea Brown Boveri AG Mannheimin osalta kyse oli ollut yrityksestä, joka oli toiminut samaan aikaan Saksassa emoyhtiönä muihin ABB:n kaukolämmitysalan yrityksiin Saksan markkinoilla, Powerpipeen kohdistettuja toimenpiteitä seurasivat muuhun kuin kaukolämmitykseen keskittyneiden yritysten henkilöstön jäsenet.

44 On näin ollen todettava komission katsoneen perustellusti päätöksensä 169. perustelukappaleessa, että kantaja oli käyttänyt järjestelmällisesti taloudellista valtaansa ja voimavarojaan suurena monikansallisena yhtiönä vahvistaakseen kartellin vaikutuksia ja varmistaakseen, että muut yritykset noudattivat sen tahtoa.

45 Kanneperuste on näin ollen hylättävä.

46 — 90 — —

Kolmas kanneperuste, joka koskee hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

91 Kantaja huomauttaa, että kilpailuasioiden käsittelemisessä noudatettavien toimintatapojen on perustuttava hyvään hallintoon, objektiivisuuteen ja neutraalisuuteen. Se väittää, että nyt tarkasteltavan asian käsittelystä päävastuussa olevalla komission virkamiehellä on osoittautunut olleen huomattavia ennakkoluuloja kantajaa kohtaan koko menettelyn ajan ja nämä ennakkokäsitykset heijastuvat päätöksestä, sellaisena kuin komission jäsenten kollegio sen on hyväksynyt. Kantaja viittaa tässä yhteydessä useisiin tosiseikkoihin, joiden se väittää osoittavan, että asian käsittelystä päävastuussa oleva virkamies on ottanut kantaa asiaan.

92 Kyseinen virkamies oli ensinnäkin keväällä 1996 erään Løgstørin edustajien kanssa pidetyn kokouksen lopussa vakuuttanut, ettei Løgstørillä ollut mitään pelättävää, koska pikemminkin ABB olisi tutkimuksen ensisijainen kohde.

93 Toiseksi sama virkamies oli 24.11.1997 pidetyn kuulemistilaisuuden alussa ilman syytä ivannut kantajaa toteamalla, että ABB ylpeili maineellaan Euroopan arvostetuimpana yrityksenä ja että kaikki tiesivät, että asian ratkaisemisen jälkeen yrityksellä olisi kova työ säilyttää maineensa. Kuulemistilaisuuden aikana virkamies oli myös esittänyt kantajalle hyödyttömiä kysymyksiä, joiden tarkoitus oli selvästikin ollut vain nolata kantaja.

94 Kolmanneksi 9.11.1998, ennen kuin komissio oli edes ilmoittanut päätöksen sisällöstä ABB IC Møllerille, kyseinen virkamies oli esittänyt pejoratiivisia huo-

mioita eräässä kilpailuoikeudellisessa konferenssissa pitämässään esitelmässä. Esieristettyjä kaukolämmitysputkia koskevasta asiasta pitämässään esitelmässä hän oli kantajan mukaan ilmoittanut, että lyhenne ABB tuli oikeastaan sanoista: "A Bad Business" (huono yritys). Kilpailuasioista vastaavan pääosaston pääjohtaja oli myöhemmin esittänyt anteeksipyyntönsä tapahtuneen johdosta. Tältä osin vastaajan selityksellä, jonka mukaan "A Bad Business" olisi aiemmin *The Parliamentissa* julkaistun artikkelin otsikko, ei kantajan mielestä ole merkitystä, koska journalistin käyttäytymisnormit eivät ole samat kuin sellaisella komission virkamiehellä, joka virkaansa hoitaessaan esitelmöi tietystä asiasta.

95 Viimeksi mainitun tapauksen osalta ei ole asianmukaista vedota siihen, että tämä oli tapahtunut päätöksen hyväksymisen jälkeen, koska tätä seikkaa ei mainita menettelyssä havaitun virheen toteamiseksi vaan se on osoitus siitä, että asian käsittelystä päävastuussa olleella virkamiehellä on koko kanteen kohteena olevaan päätökseen johtaneen menettelyn ajan ollut ennakkokäsitys asiasta.

96 Kantajan mukaan komission jäsenten kollegion päätökseen on vaikuttanut asiaa käsitelleen virkamiehen kantajan vastainen asenne. Päätöksen tietyt puutteet johtuvat näin ollen kyseisen virkamiehen halusta rangaista kantajaa. Kantaja viittaa tässä yhteydessä siihen, että päätöksessä ABB:tä luonnehditaan ainoana monikansallisena yrityksenä, vaikka kolme muutakin yritystä eli Oy KWH Tech AB (jäljempänä KWH), Pan-Isovit ja Sigma Techologie di rivestimento Srl (jäljempänä Sigma) kuuluu suuriin kansainvälisiin konserneihin ja vaikka Pan-Isovitin osalta asiakirja-aineistosta käy ilmi, että yrityksen ylimmän johdon jäsenet ovat osallistuneet kartelliin. Päätöksessä esitetään myös perustelemattomia ja virheellisiä väitteitä, jotka koskevat ABB-konsernin ylimmän johdon jäsenten osallistumista kartelliin ja joiden tarkoituksena on ollut vaikuttaa komission jäsenten kollegioon kantajan vahingoksi sekä saada kollegio määräämään kantajalle äärimmäisen suuri sakko. Siltä osin kuin on kyse asiakirja-aineiston käsittelijän ennakkokäsityksistä ja sen heijastumisesta päätökseen, komission tehtävänä on kantajan mukaan osoittaa, etteivät ennakkokäsitykset ole vaikuttaneet millään tavoin komission jäsenten kollegion päätökseen.

97 Vastaaja huomauttaa, että vaikka mainitut seikat pitävätkin paikkansa, se ei voi havaita niissä minkäänlaista ennakkokäsitystä. Vastaaja huomauttaa, että konferenssissa lausuttu on tapahtunut päätöksen hyväksymisen jälkeen eikä se näin ollen ole voinut vaikuttaa päätöksen sisältöön tai pätevyyteen. Sitä paitsi sen lisäksi, että ilmaisu "A Bad Business" on aiemmin julkaistun artikkelin otsikko, kyseinen artikkeli oli nimenomaisesti mainittu konferenssin aikana.

98 Kantaja ei ole vastaajan mukaan osoittanut päätöksessä olevan yhtään sellaista laitonta seikkaa, joka olisi johtunut sen väittämästä ennakkokäsityksestä. Komission päätöksen toteamukset ja kartellin osallistujille määrätyt sakot johtuvat näiden osallistujien omasta käyttäytymisestä ja ovat perusteltuja asiakirja-aineistossa täysin vahvistettujen tosiseikkojen ja olosuhteiden perusteella.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

99 On huomattava, että yhteisön oikeusjärjestyksessä annettuihin takeisiin hallinnollisissa menettelyissä kuuluu erityisesti hyvän hallinnon periaate, johon liittyy toimivaltaisen toimielimen velvoite tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki sen käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia T-44/90, La Cinq v. komissio, tuomio 24.1.1992, Kok. 1992, s. II-1, 86 kohta; asia T-7/92, Asia Motor France ym. v. komissio, tuomio 26.6.1993, Kok. 1993, s. II-669; Kok. Ep. XIV, s. II-85 ja yhdistetyt asiat T-528/93, T-542/93, T-543/93 ja T-546/93, Métropole télévision v. komissio, tuomio 11.7.1996, Kok. 1996, s. II-649, 93 kohta).

100 Tässä yhteydessä on aiheellista todeta, että kuten kuulemispöytäkirjasta käy ilmi, kantajaa on 24.11.1997 pidetyssä kuulemistilaisuudessa kommentoitu pejoratiivisin ilmaisuin, jotka ovat koskeneet kantajan mainetta, ja kantajalle on tehty tahallaan kysymyksiä sellaisista tosiseikoista, jota tämä ei ollut enää kiistänyt, ja että kaiken tämän oli tehnyt kanteen kohteena olevan päätöksen hyväksymistä edeltävästä asian käsittelystä vastaava komission virkamies. Ei ole kiistetty, että

tämä sama virkamies on 9.11.1998 pidetyssä konferenssissa vastannut kilpailuoikeudellisiin kysymyksiin käyttämällä lainausta, joka on saattanut kantajan toiminnan huonoon valoon.

101 On totta, että tällaiset huomiot ovat osoitus asian komissiossa käsitelleen ryhmän jäsenen vähemmän huolitellusta käyttäytymisestä ja kielenkäytöstä. Tätä seikkaa tukee lisäksi se, että komission kilpailuasioista vastaavan pääosaston pääjohtaja on esittänyt pahoittelunsa kantajalle 9.11.1998 pidetyssä konferenssissa tehdyn huomautuksen vuoksi.

102 Niin valitettavia kuin tällaiset huomiot ovatkin, ne eivät kuitenkaan kyseenalaista sitä, kuinka huolellisesti ja puolueettomasti komissio on tutkinut rikkomista, johon kantaja on syyllistynyt. Näin on myös sen huomion osalta, jonka saman virkamiehen väitetään tehneen Løgstørin edustajille, vaikka onkin todettava, ettei kantaja ole millään tavoin näyttänyt toteen tätä väitettyä huomiota.

103 Siltä osin kuin on kyse 9.11.1998 pidetyssä konferenssissa tehdystä huomiosta, on aiheellista todeta, että päätös oli konferenssiajankohtana jo hyväksytty, vaikkei sitä ollutkaan vielä annettu kantajalle tiedoksi. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan päätöksen tekemisen jälkeen toteutetut toimet eivät voi vaikuttaa päätöksen pätevyyteen (yhdistetyt asiat 96/82—102/82, 104/82, 105/102, 108/82 ja 110/82, IAZ ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 15 ja 16 kohta).

104 Siltä osin kuin kantaja pyrkii osoittamaan saman virkamiehen esittämien huomioiden perusteella yleensä, että hänellä on ollut tietty ennakkokäsitys kantajasta, on todettava, että asian käsittelystä vastaavan ryhmän jäsenen huono käytös ei yksinään vaikuta asiaa koskevan päätöksen laillisuuteen. Vaikka vir-

kamies onkin loukannut hyvän hallinnon periaatetta, kyseinen virkamies ei ole tehnyt kanteen kohteena olevaa päätöstä vaan sen on tehnyt komission jäsenten kollegio.

105 Kantajan esiin tuomat seikat eivät ole sellaisia, että kyseisen virkamiehen mahdollinen ennakkokäsitys kantajasta ilmenisi päätöksestä. Siltä osin kuin on kyse ABB-konsernin ylimmän johdon osallistumisesta kartelliin koskevasta väitteestä, riittää kun viitataan tämän tuomion 33—44 kohtaan, jossa todetaan, että komissio on näyttänyt väitteensä riittävällä tavalla toteen keräämiensä todisteiden avulla. Toisaalta siltä osin kuin komissio on luokitellut ABB:n ainoaksi kartelliin osallistuneeksi monikansalliseksi yritykseksi, on todettava, että koska komissio ei ole saanut riittävästi näyttöä saattaakseen rikkomisesta vastuuseen konsernit, joihin KWH, Pan-Isovit ja Sigma kuuluvat, kantajan, joka katsoo näiden konsernien osallistumisen käyvän ilmi asiakirja-aineistosta, on näytettävä tämä toteen. Kantaja on kuitenkin tyytynyt vain väittämään ilman mitään näyttöä, että sellaisen konsernin ylin johto, johon Pan-Isovit tuolloin kuului, olisi saanut tiedon kartellijärjestelyistä ja hyväksynyt ne. Siltä osin kuin on kyse konserneista, joihin KWH ja Sigma kuuluvat, kantaja ei ole viitannut mihinkään asiakirja-aineistoon sisältyvään seikkaan osoittaakseen näiden konsernien osallistumisen kartelliin. Tältä osin on huomattava, että koska komissio on nojautunut tiettyihin tosiseikkoihin saattaakseen ABB-konsernin vastuuseen rikkomisesta, mikä käy ilmi päätöksen 156. ja 169. perustelukappaleesta, muiden rikkomiseen osallistuneiden yritysten vastuun ulottamiseksi koskemaan näiden yritysten emoyhtiöitä ei riitä sen toteaminen, että nämä kuuluvat kansainväliseen konserniin ja ovat itse kansainvälisesti aktiivisia.

106 Tältä osin on aiheellista vielä huomata, että jos on näytetty toteen, että jokin yritys on ollut mukana kartellissa sitä kautta, että konserni, johon se kuuluu, on osallistunut siihen, ei edes se, että komissio on ennenaikaisesti hallinnollisen menettelyn aikana tuonut esiin näkemyksensä, jonka mukaan kyseinen konserni osallistuu kartelliin, kyseenalaista näyttöä, joka koskee tällaista osallistumista.

107 Hyvän hallinnon periaatteen loukkaamista koskeva kanneperuste on näin ollen aiheellista hylätä.

Neljäs kanneperuste, joka koskee yleisten oikeusperiaatteiden loukkaamista ja arviointivirheitä sakon suuruutta määritettäessä

108 Neljännen kanneperusteensa yhteydessä kantaja vetoaa luottamuksensuojaa, suhteellisuutta ja yhdenvertaista kohtelua koskevien yleisten oikeusperiaatteiden loukkaamiseen ja arvostelee komissiota siitä, että tämä on arvioinut virheellisesti rikkomisen kestoa sekä raskauttavia ja lieventäviä seikkoja ja sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annettua komission tiedonantoa (EYVL 1996, C 207, s. 4; jäljempänä yhteistyötiedonanto).

109
—
225 — —

Yhteistyötiedonannon virheellinen soveltaminen

Asianosaisten väitteet ja niiden perustelut

226 Kantaja väittää, että komission olisi pitänyt myöntää sille 50 prosentin sakonalennus, johon sillä on oikeus yhteistyötiedonannon perusteella, koska se täyttää

yhteistyötiedonannon D kohdan kaksi edellytystä. Siltä osin kuin on kyse edellytyksestä, jonka mukaan "yritys toimittaa komissiolle ennen [väitetiedonannon] tiedoksi antamista tietoja, asiakirjoja tai muita todisteita, jotka auttavat rikkomuksen todistamisessa", komissio myöntää itsekin, että kantaja on huomattavasti edesauttanut sellaisten olennaisten tosiseikkojen toteen näyttämistä, joista komissiolla itsellään ei ollut lainkaan näyttöä; näihin kuuluu esimerkiksi Tanskassa vuoden 1990 lopussa toimineen kartellin alkuperän selvittäminen. Toisena edellytyksenä on, että "saatuaan [väitetiedonannon] yritys ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat", ja tältä osin kantaja ilmoittaa olleensa kartellin suurimmista osallistujista ainoa, joka ei ole kiistänyt niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission väitteet perustuvat.

227 Kantajan mukaan D kohdan kaksi edellytystä eivät voi olla vain täydentäviä. Muussa tapauksessa yritystä, joka ei täytä yhteistyötiedonannon B ja C kohtaa, ei millään lailla kannustettaisi yhteistyöhön komission kanssa ennen väitetiedoksiannon lähettämistä. Koska kantaja täyttää molemmat D kohdan edellytykset, kantajalle olisi pitänyt myöntää vähintään 50 prosentin suuruinen sakonalennus. Kantajan mukaan on itse asiassa vaikea kuvitella, miten se olisi voinut olla vielä rehellisempi ja yhteistyökykyisempi tai miten sen rehellisyys ja yhteistyöhalukkuus olisivat voineet olla vielä arvokkaampia komissiolle.

228 Kantaja riitauttaa päätöksessä esitetyn perustelun sille, että kantajalle oli myönnetty vain 30 prosentin sakonalennus, ja etenkin selityksen, jonka mukaan kantaja olisi aloittanut yhteistyön vasta saatuaan tietopyynnön maaliskuussa 1996 eli yhdeksän kuukautta sen jälkeen kun se oli saanut tietää komission aloittamasta tutkimuksesta. Yhteistyön alun osalta kantaja muistuttaa, että yhteistyötiedonannon D kohdan kaksi edellytystä on kuitenkin täyttynyt. Ensimmäisen edellytyksen mukaan yhteistyön on ainoastaan alettava ennen väitetiedoksiannon tiedoksi antamista eikä edellytys näin ollen ulotu asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla lähetettyihin kirjeisiin. Toisen edellytyksen osalta olennainen seikka ei ole yhteistyön alkaminen. Toisaalta päätös ei ole yhden-

mukainen EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan mukaisesta menettelystä 21 päivänä tammikuuta 1998 tehdyn komission päätöksen 98/247/EHTY (asia IV/35.814 — seostelisä) kanssa (EYVL L 100, s. 55; jäljempänä seostelisäpäätös). Kyseisessä asiassa yritykset olivat saaneet 40 prosentin sakonalennuksen sillä perusteella, että ne olivat toimineet yhteistyössä ja myöntäneet laittoman toimintansa, vaikka ne olivat ryhtyneet yhteistyöhön vasta 21 kuukautta sen jälkeen kun ne olivat saaneet tietää komission tutkimuksista ja vasta vuoden päästä siitä kun komissio oli laatinut asiaa koskevan väitetiedoksiannon.

229 Kantaja huomauttaa lopuksi joutuneensa syrjinnän kohteeksi, koska sille on myönnetty pelkästään 30 prosentin sakonalennus. Samansuuruinen alennus on myönnetty myös Løgstørille ja Tarcolle, vaikka nämä yritykset ovat kantajan mukaan kiistäneet useita ratkaisevia tosiseikkoja, joiden olemassaolon kantaja taas on myöntänyt. Komissio on kohdellut kantajaa epätasa-arvoisesti myös siltä osin, että se on myöntänyt KE KELIT Kunststoffwerk GmbH:lle 20 prosentin sakonalennuksen ainoastaan siitä syystä, että tämä ei ollut riitauttanut olennaisia tosiseikkoja, jotka oli esitetty samassa väitetiedoksiannossa. Tältä osin komission väite, jonka mukaan kantaja ei voi vedota omaksi edukseen kolmannen hyväksi tapahtuneeseen laittomuuteen, ei ole perusteltu, koska kantaja ei väitä, että niitä kartellin osallistujia, joiden sakkoa ei ole korotettu, olisi kohdeltu laittomalla tavalla.

230 Vastaaja väittää, että 30 prosentin sakonalennuksella otetaan objektiivisella ja asianmukaisella tavalla huomioon kantajan yhteistyö tutkimusten yhteydessä. Se jatkaa, ettei pidä paikkaansa, että päätöksessä mainittaisiin ainoastaan yksi syy siihen, ettei kantajalle myönnetä enimmäismääräistä sakonalennusta, eli se seikka, että ABB oli tehnyt yhteistyötä vasta yhdeksän kuukauden kuluttua tarkastuksista. Alennuksen suuruus on vastaajan mukaan kuitenkin riippuvainen siitä, missä määrin yrityksen yhteistyö on edesauttanut komission tutkimusta. Päätöksen 174. perustelukappaleessa on nimenomaisesti täsmennetty, että kantajan osallistuminen tosiseikkojen toteen näyttämiseen ei ollut kattanut kartellin kaikkia osatekijöitä ja että komissiolla oli myös ollut muuta näyttöä siitä, että kartelli oli ollut olemassa ennen vuotta 1994. Siltä osin kuin kantaja vetoaa siihen, ettei se ole missään vaiheessa kiistänyt tosiseikkoja, vastaaja huomauttaa, että vaikkei tätä olekaan todettu päätöksen 174. perustelukappaleessa, asia on myönnetty asianmukaisella tavalla päätöksen 26., 119. ja 169. perustelukappaleessa.

231 Kantajan yhteistyön osalta vastaaja huomauttaa lisäksi, että vaikka kantaja on ensimmäisenä ilmoittanut yhteistyöhalukkuudestaan, se ei kuitenkaan ensimmäisenä toimittanut kartellin muodostumiseen vuonna 1990 liittyviä todisteita. Päätöksessä todetaan tämän ajanjakson osalta ainoastaan, että komissio ei ole voinut saada riittävää näyttöä "tuota ajanjaksoa tutkiessaan". Komissio on joka tapauksessa saanut paljon syyllisyyden osoittavaa näyttöä tutkimustensa aikana. Kantajan pyrkimys jakaa rikkominen kahteen osaan on vastaajan mukaan ristiriidassa sen kanssa, että kartelli on katsottu yhdeksi jatkuvaksi rikkomiseksi, mitä ei myöskään ole kiistetty. Vastaaja jatkaa, että kantaja ei ole missään vaiheessa toimittanut todisteiksi asiakirjoja lukuun ottamatta niitä, jotka sen toimitiloista olivat löytyneet tutkimusten aikana.

232 Vastaaja riitauttaa myös kantajan käyttämän laskutavan, jonka avulla se on päässyt 50 prosentin sakonalennukseen. Kantajalle myönnetty 30 prosentin alennus on aivan oikeassa suhteessa siihen nähden, miten kantaja on osallistunut tutkimuksiin, ja siihen, että se ei ole kiistänyt esitettyjä tosiseikkoja. Vastaaja selittää, että yhteistyötiedonannon D kohdan kahta edellytystä on pidettävä lähinnä toisiaan täydentävinä, sillä toinen edellytys sisältyy useimmiten ensimmäisenä mainittuun edellytykseen. Näin ollen ei voida väittää, että tosiseikkojen kiistämättä jättäminen lisäisi huomattavalla tavalla ABB:lle komission auttamisesta tosiseikkojen toteen näyttämisessä myönnettyä sakonalennusta. Tosiseikkojen kiistämättä jättäminen oikeuttaa itse asiassa vain vähäiseen sakonalennukseen silloin, kun on vain hyvin rajallinen määrä seikkoja, jotka yritys voi kiistää ilman, että tämä olisi ristiriidassa täysin selvien todisteiden kanssa tai että yritys mitätöisi yhteistyötiedonannon D kohdan ensimmäisessä osassa tarkoitetun oman osuutensa tutkimusten edistämisessä.

233 Väitetyn syrjinnän osalta vastaaja toistaa väitteensä, jonka mukaan kantaja ei ole osoittanut, että komission suorittama arviointi siitä, miten kantaja on osallistunut komission tutkimukseen, olisi selvästi virheellinen. Muiden yritysten osalta myönnettyjen sakonalennusten arviointi on johtunut asianmukaisella tavalla kunkin yksittäisen yrityksen tilanteesta. Siltä osin kuin kyse on Løgstøristä, on huomattava, että vaikka kyseinen yritys on saattanut kiistää osan tosiseikkoja koskevista tulkintatavoista kuten jatkuvan kartellin olemassaolosta koko tutkimusajanjakson ajan, se on kuitenkin toimittanut olennaista näyttöä monista tärkeistä asian ominaispiirteistä, mukaan lukien kartellin jatkaminen tutkimusten jälkeen. Tarco taas oli ensimmäisenä yrityksenä toimittanut asiakirjatodisteita

kartellin alkutilanteesta vuonna 1990. Vaikka muille kartellin osallistujille myönnettyä sakonalennusta pidettäisiin liian suurena, yhdenvertaisen kohtelun periaatteen noudattamisen täytyy olla oikeassa suhteessa laillisuusperiaatteen noudattamisen kanssa, ja tämän jälkimmäisen periaatteen mukaan kukaan ei voi saada etua laittomuudesta, johon joku toinen on syyllistynyt.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

234 Aluksi on huomattava, että komissio on yhteistyötiedonannossaan määritellyt edellytykset, joilla komission kanssa kartelleja koskevissa tutkimuksissa yhteistyössä olevat yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muussa tapauksessa määrättyjä sakkoja lievennetään (ks. yhteistyötiedonannon A kohdan 3 alakohta).

235 Ei ole kiistetty, että kantajaan ei sovelleta yhteistyötiedonannon B kohtaa, joka koskee yritystä, joka on ilmoittanut komissiolle salaisesta kartellista ennen kuin komissio on päättänyt aloittaa kartellia koskevan tutkimuksen (tämä voi johtaa siihen, että sakon määrää alennetaan vähintään 75 prosenttia), eikä yhteistyötiedonannon C kohtaa, joka koskee yritystä, joka on ilmoittanut salaisesta kartellista sen jälkeen, kun komissio on päättänyt aloittaa kartellia koskevan tutkimuksen, jossa ei kuitenkaan saada riittäviä todisteita päätöksen tekemiseen johtavan menettelyn aloittamiseksi (tilanne, jossa sakon määrää voidaan alentaa 50—75 prosenttia).

236 Kantajan tilanne kuuluu yhteistyötiedonannon D kohdan soveltamisalaan, ja kyseisen kohdan mukaan "jos yritys tarjoutuu yhteistyöhön ilman, että kaikki edellä B tai C kohdassa esitetyt edellytykset täyttyvät, yritykselle voidaan myöntää 10—50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, mikä sille olisi määrätty ilman yhteistyötä". Yhteistyötiedonannossa täsmennetään seuraavaa:

"Näin voidaan menetellä erityisesti, jos:

— yritys toimittaa komissiolle ennen [väitetiedonannon] tiedoksi antamista tietoja, asiakirjoja tai muita todisteita, jotka auttavat rikkomuksen todistamisessa

— saatuaan [väitetiedonannon] yritys ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat."

237 On aiheellista huomata, ettei komissiota voida arvostella siitä, että se on kieltäytynyt myöntämästä kantajalle täyden 50 prosentin sakonalennuksen yhteistyötiedonannon D kohdan nojalla, koska kantaja oli ryhtynyt yhteistyöhön vasta sen jälkeen kun komissio oli lähettänyt yksityiskohtaiset tietopyynnöt (päätöksen 174. perustelukappaleen kolmas ja neljäs kohta).

238 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sakonalennuksen myöntäminen hallinnollisen menettelyn aikana tehdyn yhteistyön vuoksi on perusteltua vain, jos komissio on yrityksen käyttäytymisen vuoksi voinut todeta kilpailusääntöjen

rikkomisen helpommin ja tarpeen vaatiessa saada sen loppumaan (asia C-297/98 P, SCA Holding v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-10101, 36 kohta; asia T-13/89, ICI v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok. 1992, s. II-1021, 393 kohta; Kok. Ep. XII, s. II-175; asia T-310/94, Gruber + Weber v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1043, 271 kohta, ja asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1129, 325 kohta). Ottaen huomioon, että jopa muissa kuin yhteistyötiedonannon C kohdassa tarkoitetuissa tilanteissa yrityksen yhteistyö on jo ennen komission tietopyynnön tiedoksi antamista helpottaa komission tutkimuksia, komissio on voinut perustellusti jättää myöntämättä yhteistyötiedonannon D kohdassa tarkoitetun enimmäismääräisen alennuksen kantajalle, joka on ilmoittanut yhteistyöhalukkuudestaan vasta 13.3.1996 päivätyn ensimmäisen tietopyynnön vastaanottamisen jälkeen, vaikka tarkastukset ABB IC Møllerissa suoritettiin jo 29.6.1995.

239 Siltä osin kuin nyt tarkasteltavaa asiaa verrataan komission aiempaan käytäntöön, on syytä huomata, että pelkästään se seikka, että komissio on aiemmassa päätöskäytännössään myöntänyt tietyn alennuksen tietynlaisen käyttäytymisen vuoksi, ei merkitse, että sillä olisi velvollisuus tehdä samanlainen suhteellinen alennus arvioidessaan vastaavanlaista käyttäytymistä jossain myöhemmässä hallinnollisessa menettelyssä (asia T-347/94, Mayr-Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1751, 368 kohta).

240 On kuitenkin aiheellista tarkastella, onko komissio myöntäessään kantajalle saman 30 prosentin sakonalennuksen kuin Løgstørille ja Tarcolle noudattanut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, jonka vastaista on, että toisiinsa rinnastettavissa olevia tapauksia kohdellaan eri tavalla tai että erilaisia tapauksia kohdellaan samalla tavalla, ellei tällainen kohtelu ole objektiivisesti perusteltua (asia 106/83, Sermide, tuomio 13.12.1984, Kok. 1984, s. 4209, 28 kohta; asia C-174/89, Hoche, tuomio 28.6.1990, Kok. 1990, s. I-2681, 25 kohta, ja asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1129, 309 kohta).

241 Komissiota ei voida arvostella siitä, ettei se ole tehnyt eroa kantajan ja toisaalta Løgstørin ja Tarcon osallistumisasteen välillä siltä osin kuin on kyse komissiolle toimitetuista todisteista. Vaikka on totta, että ABB:n toimittamien tietojen avulla on saatu huomattavasti todistusaineistoa olennaisista tosiseikoista ja etenkin Tanskan kartellin alkuvaiheista vuoden 1990 lopussa, on huomattava, että Tarco on kuitenkin ensimmäisenä toimittanut todisteita (26.4.1996 päivätty Tarcon vastaus 13.3.1996 päivättyyn tietopyyntöön). Lisäksi asiakirja-aineistosta käy ilmi, että kantajan tietopyyntöön antamissa vastauksissa on huomattavasti tietoja mutta siltä osin kuin on kyse niiden merkityksestä rikkomisen toteamisen kannalta, tiedot eivät ole tärkeämpiä kuin muiden yritysten antamat, ottaen huomioon todisteet, joita komissiolla oli tarkastuskäyntien jälkeen. Siltä osin kuin on kyse kartellin jatkamisesta tutkimusten aloittamisen jälkeen, todisteet on toimittanut Løgstør (25.4.1996 päivätty Løgstørin vastaus 13.3.1996 tehtyyn tietopyyntöön), kun taas kantaja ei ole sen jälkeen kun se oli 4.6.1996 päivätyssä vastauksessaan myöntänyt rikkomisen jatkamisen, toimittanut yksityiskohtaisempia tietoja kuin 13.8.1996 päivätyssä vastauksessa esitetyt tiedot. Powerpipen vastaisten toimenpiteiden osalta on aiheellista huomata, ettei komissio ole voinut nojautua ABB:n antamiin tietoihin vaan sen on täytynyt perustaa tutkimuksensa Powerpipen antamiin tietoihin sekä sellaisiin asiakirjoihin, joista käy todistetusti ilmi tällaisen järjestelyn hyväksyminen ja toteuttaminen. Komissiolla on näin ollen ollut oikeus olla tekemättä eroa kantajan, Løgstørin ja Tarcon yhteistyön merkitysten välillä sakonalennusta myöntäessään, siltä osin kuin on kyse näiden yritysten komissiolle toimittamasta näytöstä.

242 On kuitenkin aiheellista todeta, että komission olisi pitänyt erottaa kantajalle yhteistyöstä myöntämänsä sakonalennus Løgstørille ja Tarcolle myöntämästään sakonalennuksesta siltä osin kuin kantaja ei ole väitetiedoksiannon saamisen jälkeen enää kiistänyt todettuja tosiseikkoja eikä komission tapaa tulkita niitä. Kantajan yhteistyö ei ole todisteiden toimittamisen kannalta merkittävästi eronnut Løgstørin ja Tarcon yhteistyöstä, mutta toisaalta komissio ei ole päätöksen 174. perustelukappaleessa maininnut kantajan yhteistyötä arvioidessaan sitä seikkaa, ettei tämä ole kiistänyt tosiseikkojen olemassaoloa, ja onkin todet-

tava, ettei tätä seikkaa ole otettu huomioon kantajan yhteistyöstä myönnettävää sakonalennusta laskettaessa.

243 On huomattava, että komissio on päätöksensä 26. perustelukappaleessa nimenomaisesti todennut, että kantajan vastaus väitetiedoksiantoon oli poikennut muista yrityksistä, sillä useimmat tuottajat väittivät, että rikkomisen kesto ja niiden osallistumisen laajuus olivat väitettyä vähäisemmät, ja kiistivät osallistuneensa mihinkään suunnitelmaan Powerpipen vahingoittamiseksi tai lopettamiseksi. Komissio on myös todennut Løgstørin ja Tarcon väittäneen huomautuksissaan väitetiedoksiantoon, että kartelli ei ollut ennen vuotta 1994 toiminut Tanskan markkinoiden ulkopuolella ja että kyse ei ollut yhdestä jatkuvasta rikkomisesta, sekä lisäksi kiistäneet osallistuneensa Powerpipen vastaisiin toimiin tai toteuttaneensa niitä (päätöksen 26. perustelukappale, toinen kohta; päätöksen 27. perustelukappale, viides kohta).

244 Koska komissio ei ole noudattanut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta siltä osin kuin sen olisi pitänyt ottaa kantajan yhteistyötä arvioidessaan huomioon se seikka, ettei kantaja ollut kiistänyt pääasiallisia tosiseikkoja, on aiheellista todeta, että komissio on virheellisesti katsonut, että kantajalle hallinnollisen menettelyn aikana tehdystä yhteistyöstä myönnetään 30 prosentin sakonalennus.

245 Kanneperuste on näin ollen hyväksyttävä siltä osin kuin siinä arvostellaan komissiota siitä, ettei tämä ole myöntänyt suurempaa kuin 30 prosentin sakonalennusta.

246 — 259 — —

Päätelmät

260 Edellä ja etenkin 240—245 kohdassa esitetyistä syistä on katsottava, että komissio on virheellisesti vahvistanut kantajalle määräämänsä sakon olevan 70 000 000 ecua.

261 Näistä syistä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin, joka käyttää EY:n perustamissopimuksen 172 artiklan (josta on tullut EY 229 artikla) ja asetuksen N:o 17 17 artiklan mukaista täyttä harkintavaltaa, katsoo olevan perusteltua muuttaa kantajalle päätöksen 3 artiklan a alakohdassa määrätyn sakon suuruutta siten, että se on tietyistä euron käyttöön ottamiseen liittyvistä säännöksistä 17 päivänä kesäkuuta 1997 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1103/97 (EYVL L 162, s. 1) mukaisesti euroiksi muunnettuna yhteensä 65 000 000 euroa.

Oikeudenkäyntikulut

262 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi. Koska kanne on hyväksytty vain vähäiseltä osin, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo arvioivansa olosuhteita oikeudenmukaisesti määrätessään, että kantaja vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan ja korvaa 90 prosenttia komissiolle aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista ja että komissio vastaa itse 10 prosentista omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(neljäs jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) **Muutetaan kantajalle EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (asia N:o IV/35.691/E-4: esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21 päivänä lokakuuta 1998 tehdyn komission päätöksen 1999/60/EY 3 artiklan a alakohdassa määrätyn sakon määräksi 65 000 000 euroa.**

2) **Kanne hylätään muilta osin.**

3) **Kantaja vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan ja korvaa 90 prosenttia komission oikeudenkäyntikuluista.**

4) **Komissio vastaa 10 prosentista omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

Mengozzi Tiili Moura Ramos

Julistettiin Luxemburgissa 20 päivänä maaliskuuta 2002.

H. Jung P. Mengozzi

kirjaaja jaoston puheenjohtaja